

GEÇMİŞİN AYNASINDA LOZAN ÇİNGENELERİ: GÖÇ, HATIRA VE DENEYİMLER

Suat Kolukırık*

Anılarda yoklar
Sosyal bilimlerde yoklar
Arşivlerde yoklar
Hasretlerini anlatmadılar
İki taş arasından ağıp çıkmamışlardı ortaya,
geldikleri yerde tarihleri, kültürleri, mezarları, masalları vardı, Nerede onlar?
Anılmadılar, sorulmadılar, konuşmadılar, kaydetmediler,
Anılarını çeyiz sandıklarında gizlediler. Kendi oğullarından kendi kızlarından. Resmi tarihin
büyük anlatısı kaba hatlarla 31 Ocak 1923 dedi,
Lozan Antlaşması dedi,
“geldiler, yerleştirildiler,” “gemilere binip gittiler” dedi.
Birkaç masalsi paragraf, birkaç sepia / solgun imge.
Ve sessizlik (Kırtunç, 2005:188).

Özet

Selanik'ten göç eden Çingenerin göç deneyimi ve hatıraları üzerine kurgulanmış bu çalışma, İzmir Tarlabası mahallesinde ikamet eden Çingenerle yapılan *sözlü tarih* çalışmasının sonuçlarını içermektedir. Tarlabası Çingeneri Yunanistan'la 1923 yılında yapılan *Lozan Antlaşması* sonucuna göre Türkiye'ye gelen Çingenerlerdir. Bornova'ya göç eden Çingenerler, tütüncülükle uğraşan Çingenerlerdir ve Selanik'te de tütüncülük yapmışlardır. Çalışmada, geçmişi anlamlandırma sürecine ilişkin olarak 'sözlü tarih' tekniği kullanılmıştır. Araştırma alanından elde edilen veriler, oluşturulan '*tanıklık çözümleme modeli*' çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmada yer alan tanıklıklar, çalışmanın izlediği paradigma içerisinde geçmişin anlamlandırılmasına bir katkı ve geçmişle gelecek arasında bir köprü olarak değerlendirilebilir. Görüşülenlerin geçmişe ilişkin anlatıları; Göç ve Göç'e İlişkin Tasavvur, Geçmiş ve Gelecek Arasında Tarlabası, Çalışma Yaşamı ve Tütün İşçiliği, Göçmenlik ve Çingencilik Algısı başlıkları etrafında ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çingenerler, Lozan Antlaşması, Göç, Hatıra, Muhacir, Kimlik.

Abstract

This study introduces the outcomes of *oral history* research based on the experiences and memories of the Gypsies residing in Izmir, Tarlabasi district. Tarlabasi Gypsies have migrated to Turkey after the compulsory relocation determined by the terms of *Lausanne Treaty* signed with Greece in 1923. The first Gypsies migrated to Bornova were tobacco workers, who had been living on tobacco production back in Thessalonica. In the study, "oral history" technique was consulted relating

---

*Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

to the process of interpreting the past. The data obtained from the research field were analyzed in line with the “evidence analysis model”. The statements introduced within the paradigm of the study may be considered as a contribution to interpret the past and as a bridge between the past and the future.

The past narratives of the participants were considered and evaluated within the framework of some headings, such as Migration and the Perception of Migration, Tarlabasi between the Past and the Future, Work Life and Tobacco Labor, Migration and the Perception of Gypsy Way of Life.

Keywords: Gypsies, Lausanne Treaty, Migration, Memory, Immigrant, Identity.

Giriş

Çingenelerin deneyim ve hatıraları üzerine kurgulanmış bu çalışma, İzmir Tarlabası mahallesinde ikamet eden Çingenelerle yapılan *sözlü tarih* çalışmasının sonuçlarını içermektedir. Tarlabası Çingeneleri, Yunanistan’la 1923 yılında yapılan *Lozan Antlaşması*¹¹ sonucuna göre Türkiye’ye gelen Çingenelerdir. “Lozan’da imzalanan *Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi* uyarınca göç eden Türk göçmenlerle birlikte belirli bir oranda Çingene nüfusu da Türkiye’ye gelmiştir” (Özkan, 2000:2, Marushiakova-Popov,2001:89). Ancak Lozan Antlaşmasında, ırk ayrımına dayalı bir nüfus sayımı yapılmadığından gelen Çingene nüfusunun ne kadar olduğu konusunda elimizde belirgin bir veri bulunmamaktadır. Lozan öncesinde ise Balkanlardan Anadolu topraklarına yapılan göç hareketlerinin varlığı bilinmektedir (Hirschon, 2005a:11, Dirim Özkan, 2005:271). Ayrıca Balkanlar Bizans’ın son dönemlerinden itibaren Çingeneler açısından ikinci bir vatan olma özelliği taşımıştır. (Alexandris, 2005: 200). Öyle ki “Çingeneler Avrupa’ya ilk olarak 13. yüzyılın sonlarında Osmanlı Türkleriyle birlikte geçmiş” ve bazı durumlarda da Türk Casusu gibi tanımlamaları alabilmişlerdir (Hancock, 2002:1).

Diğer taraftan Lozan Antlaşmasında “Türk müzakerecilerin kimliği tanımlayıcı ölçüt olarak dini belirtmiş olması -Müslüman olmak-, Türkçe konuşan Karamanlı Rum Ortodokslar ve Yunanca konuşan Giritli Müslümanların mübadeleden hariç tutulmasını engellemiştir” (Keyder, 2005:57).

Lozan’da böyle bir politikanın izlenmiş olmasının Türk tarafı açısından birkaç nedeni vardır. “İlk olarak müzakereci olan İsmet Paşa’nın, Hıristiyan azınlıkların Osmanlı’nın içişlerine karışmak için Büyük Devletler tarafından kullanılıyor olmasını göstermesi, ikinci olarak, yapılacak barış antlaşmasında “Azınlıkların Korunması” başlıklı bir bölüm bulunacak olması ve üçüncü olarak da, Rum azınlığın ve Patrikhanenin Yunan ordusuyla işbirliğine ilişkin anıların henüz çok taze olmasıdır. Diğer bir neden de Türk hükümetinin bir ulus inşası sürecine girmeye hazır olması gibi etkenlerdir” (Oran, 2005: 165).

Lozan göçmenlerinin Türkiye’ye gelişiyle birlikte ‘ekonomik ve sosyal durumları göz önüne alınarak yerleştirilme işlemleri yapılmış ve *tütün* üretimiyle geçimlerini sağlayan Drama, Kavala, Girit ile adalar ve kıyı Yunanistan’dan gelenler, ağırlıklı olarak, kıyı Ege ve Tekirdağ ile çevresinde ikametleri sağlanmıştır. Bu bölgelerin dışında Karadeniz’in kıyı şeridi ve özellikle de Samsun, uygun yerler olarak yerleştirmede ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda bir kısım Drama ve Kavala ahalisinden 30.1 tütüncü Samsun ve havalisine yerleştirilmiştir. Kaba anlamda, Türkiye’ye getirilen mübadele göçmenleri, Edirne, Balıkesir, İstanbul, Bursa, Kırklareli, Samsun, Kocaeli, İzmir, Niğde ve Manisa’ya daha yoğun olmak üzere yerleştirilmiştir (Arı, 2003). Araştırma alanını oluşturan Çingenelerin ise Bornova’ya (Tarlabası) yerleşme tarihleri, 1931-1937 tarihleri arasında gerçekleşmiş gözükmektedir. Bunun dışında toplu bir göçten ziyade belli aralıklar içerisinde gerçekleştirilen bir göçün yaşandığı bulgulanmıştır. Alanda yapılan mülakat sonuçlarına göre, ilk yerleşen Çingene ailesinin 1931 yılında gelmiş olması muhtemeldir. Bornova’ya göç eden Çingeneler, tütüncülükle uğraşan Çingenelerdir ve Selanik’te de tütüncülük yapmışlardır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, geçmiş anlamlandırma sürecine ilişkin olarak ‘sözlü tarih’ tekniği kullanılmıştır. Sözlü tarih tekniğini kullanımdaki temel amaç, geçmişin dünyasını derin ve geniş bir biçimde

çözümleyebilme çabasıdır. Diğer bir ifadeyle, zamana ve mekana somut bir şekilde yerleşmiş olan toplumsal yapılar ve süreçleri irdeleme düşüncesidir (Skocpol, 1999:3). Bu düşüncenin öte yandan bir metin üretme veya ortaya koyma çabası olduğu da söylenmelidir (Chartier, 1998:16). Sözlü tarihin 'gerçeğin kendisi değil, kanıtları olduğu varsayımı' ile (Counce 2001, Thompson 1999, Neyzi 2004, Danacı 2001) göç süreci, Bornova'ya geliş ve mahallenin kuruluşu, sosyo-ekonomik durum ve sosyal ilişkiler çerçevesinde araştırma alanından veriler toplanmıştır. Veri toplama aşamasında, araştırmacı olarak oturma belirlenmiş, başlatılmış ve konuşulan teşvik edilmiştir, ancak asla yönlendirme ve sorgulama yapılmamıştır. Görüşülenlerin hassasiyeti ve politik bir dil kullanabilmeleri kaygısıyla mülakatlar ses alma cihazı kullanılmadan kayda alınmıştır. Görüşmeye katılanların seçimi, alana belli aralıklarla yapılan ziyaretler sonucunda seçilen görüşülenlerle yapılmıştır. Görüşmeler 11-25 Mart 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki tanıklıklara ait veriler, görüşülen yedi kişiden elde edilen metinlere dayanmaktadır.

Araştırma alanından elde edilen veriler, oluşturulan '*tanıklık çözümleme modeli*'^[2] çerçevesinde analiz edilmiştir. Tanıklık çözümleme modeline göre; görüşme metinleri içinde geçen; ifade, söylem,^[3] atasözü, slogan ve deyimler uygun başlıklar altında gösterilmiştir. Buna göre tüm bir metin yerine, nokta ile belirtilen ifadeler başat gösterge olarak değerlendirilmiştir. Hangi ifadenin kime ait olduğu (H.K.) gibi kısaltmalarla belirtilmiştir. Gösterilenin (ifade, söylem, atasözü, slogan ve deyimlerin) tespitinde 'tarihsel olana yapılan vurgu, bağlamı anlamlandırmaya ilişkin olarak gerçekleşmiştir. Zira söylemler tarihseldir ve ancak bağlamları içerisinde anlamlandırılabilirler' (Wodak, 1996:19). Bu yolla, elde edilen anlatılar arasında "örülmüşlük" ilişkisi korunmaya çalışılmıştır. Kalın anlatılar yerine, aynı olayların çoklu sunumları verilmiştir. Çözümlemenin içeriği kadar, biçimi de gözden geçirilmiş verilerin ortaya koyabileceği durağanlıktan kaçınılmıştır. (Burke, 1994:160). Görüşülenlerin geçmişe ilişkin anlatıları; Göç ve Göç'e İlişkin Tasavvur, Geçmiş ve Gelecek Arasında Tarlabası, Çalışma Yaşamı ve Tütün İşçiliği, Göçmenlik ve Çingenelik Algısı başlıkları etrafında ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi 1.Göç ve Göç'e İlişkin Tasavvur

"Biz Dramatıyız.."

Görüşülenlerin göçe ilişkin olarak hatıralarında yer alan ilk vurgu mekana ilişkindir. Zira görüşülenler arasında Drama'dan göç etmiş olmak, vurgulanan en belirgin ifadedir. Ancak Drama vurgusu bazı anlatılarda Selanik'le birlikte ele alınırken, diğer anlatılarda daha özel bir mekan olarak; Prosaçan, Rauka ve Sardıvan köyleri bağlamında hafızalarda yer almakta ve belirtilmektedir. Bu ikili ifade biçiminin temel nedeni, görüşülenlerin mekansal büyüklüğe ilişkin algılarıyla bağıntılı görünmektedir. Türkiye'ye gelişle birlikte ise, görüşülenlerin göçe ilişkin ifadeleri Sinop, Samsun, Hayrabolu ve Adapazarı üzerinden anlatılmaktadır.

- Babam Drama'dan gelmiş. (A.İ.), Cihan^[4]harbinde ayrılmışlar. (H.K.), ●Baskı vardı Yunanistan'da. (N.O.), ●Babamın dediğine göre yer değiştirdik gavurlarla^[5](D.Ç.), ●Selanik'ten çıkmışız. (R.Ç.), ●Prosaçan köyünden. (R.Ç.), ●Drama doğumluyum. (R.Ç.), ●Selanik'te Müslümanları, Türkleri kesecekleri söylendiği için biz kaçtık. (R.Ç.), ●Adapazarı'na Drama'nın Sardıvan köyünden geldik. (N.O.) ●Selanik'te çiftliğimiz varmış. (N.O.), ●Prosaçan'ın Rauka köyünden geldik. (N.O.), ●Biz Dramatıyız. (D.Ç.), ●Nüfus cüzdanında Drama yazar. (D.Ç.), ●Drama'dan Sinop'a gittik. (D.Ç.), ●Bize Sinop'ta 40 dönüm^[6] arsa ve 3 katlı ev verdiler. (R.Ç.), ●Drama'dan gelmiş babamlar. (Y.P.), ●Drama'dan gelmişiz. (E.Y.), ●Anavatanımıza, Türkiye'ye geldik. (N.O.), ●Türkiye anayurdumuz. (N.O.), ●Biz macir [muhaçir] olarak geldik. (H.K.).

Görüşülenlerin göçe ilişkin olarak yukarıda yer alan anlatıları, onların Tarlabasına gelmeden önceki mekanları olarak önemli bir gösterge niteliğindedir. Zira anlatılar arasındaki benzerlik ve bu anlatıları koruma kültürü yaşanılanların sözlü olmasına karşın oldukça önemli bir karakteristik ve veri niteliğindedir. Ayrıca, görüşülenlerin geçmişe yönelik anlatılarıyla yazılı veriler arasında belirgin benzerlikler bulunduğu da görülmektedir. Nitekim Arı, Yunanistan'daki göçmenleri getirmek için kurulan kamplar arasında, Pirsıçan'a gönderilen 30 çadırdan bahsetmektedir' Arı'nın belirttiği 'Pirsıçan' ve görüşülenlerin vurguladığı 'Prosaçan' arasında görece bir bağın olduğu düşünülebilir (Arı, 2003). Bunun dışında geçici bir süre de olsa, yerleşim yerinin tercihinde karışıklık yaşandığı

görülmektedir. Göç'e ilişkin anlatılar arasında diğer önemli bir nokta, "Selanik'te Müslümanları, Türkleri kesecekleri söylediği için biz kaçtık" ifadesinde olduğu gibi Tarlabası Çingenerinin kendilerini Türk/Müslüman kimliği altında tanımlamaları ve Türklerle birlikte görmeleridir. Nitekim Balkanlarda yaşayan bazı Müslüman Çingene^[7] gruplarının kendilerini Türk kimliği altında tanımlamaları bilinen bir durumdur. Bunların dışında görüşülenlerin Türkiye'yi anayurtları (*Türkiye anayurdumuz*) olarak görmeleri onların yaşadıkları ülkeyi sahiplenmeleri, bir aidiyet göstergesi ve çabası olarak algılanabilir. Aidiyete ilişkin görüşleri, Atatürk'e ilişkin ifadelerinde de belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

- *Atatürk'ü gördüm. (H.K.), ●Hayrabolu'ya geldi. (H.K.), ●Mavi gözlüydü. (H.K.),*
- *Kemalpaşa vardı, Atatürk. (D.Ç.), ●Onun sayesinde çok yaşadık rahmetlinin. (D.Ç.),*
- *Babalarımız onu [Atatürk'ü] çok severdi. (D.Ç.), ●Ben rahmetliyi [Atatürk'ü] iki sefer gördüm. (D.Ç.), ●Türkiye'yi kurtaran odur. (D.Ç.), ●Atatürk getirdi bizi buraya. (E.Y.),*
- *Atatürk getirmiş bizimkileri. (H.K.), ●Atatürk gel deyince bizimkiler gelmişler. (A.İ.),*
- *Atatürk bizi çağırırdı. (R.Ç.), ●Atatürk Adapazarı'nda iskan hakkı vermiş ama bizimkiler buraya geldi. (N.O.), ●Atatürk bize 60 dönüm yer vermiş ama bizimkiler değerlendirememiş. (N.O.), ●Atatürk iskan verdi ama bırakıp gelmiş bizimkiler. (A.İ.).*

Diğer taraftan görüşülenlerin Atatürk'e ve onun kurtarıcılığına yönelik ifadeleri, güçlü olan üzerinden kendilerini konumlama çabası olarak da değerlendirilebilir. Bir anlamda *Babalarımız onu [Atatürk'ü] çok severdi ve Onun sayesinde çok yaşadık rahmetlinin*, ifadelerinde olduğu gibi geçmiş koşullar daha olumlu gösterilmektedir. Bunun dışında Atatürk'ün Selanik doğumlu olması görüşülenlerce, yine güçlü olanla benzeşmede önemli bir araç niteliğindedir. Bu özellik görüşülenlerin kimliğe ilişkin bazı tanımlamalarında (*Biz macir [muhacir] olarak geldik*) ve özellikle de kendilerini *göçmen* olarak nitelendirmesinde daha belirgin izlenmektedir.

2. Geçmiş Ve Gelecek Arasında Tarlabası

"Eski Tarlabası'nı özliyorum."

Görüşülenlerin Tarlabasına yerleşmeleri 1931 tarihi ve sonrasında yapılan göçler çerçevesinde gerçekleşmiş görünmektedir. Göç kararının alınmasında, "Akraba akrabayı buraya çekti" ifadesinde olduğu gibi 'akrabalık ilişkileri' önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'ye geldikten sonra ise Tarlabasına hangi bölgeden göç ettikleri konusunda görüşülenlerin belirttiği; Hayrabolu, Adapazarı ve Sinop yukarıda belirtilen ve göçmen yerleşim alanlarıyla aynıdır.

- *1933'te geldik buraya. (R.Ç.), ●Akraba akrabayı buraya çekti. (A.İ.), ●Ben Sinop'tan 7 yaşında geldim buraya. (E.Y.), ●Şimdi Tarlabası değişti. (H.K.), ●O zaman sakindi, neşeliydi. (H.K.), ●Şimdi Kuruçayır^[8] gibi oldu burası. (H.K.), ●İnsanlar değişti. (H.K.), ●Gelenler bize imrenirdi. (H.K.), ●Şimdi felaket. (H.K.), ●Eski Tarlabası'nı özliyorum. (A.İ.), ●Tarlabasında yer almadım (...) rahat değil, gürültü çok. (R.Ç.), ●Tarlabasında iki evim vardı, sattım ve şimdiki evimi satın aldım. (R.Ç.), ●Düzemez orası, dozer gelip yıkması gerekir. (R.Ç.),*
- *Burası tütün tarlasıydı, tütün dikedik. (D.Ç.), ●Komşularımızla sorunlarımız olmazdı. (E.Y.),*
- *Şimdiki Tarlabası iyi. O zaman ev yoktu burada. (Y.P.), ●Buraya gelen ilk Romanlar bizleriz. (N.O.), ●Bornova'ya ilk gelen bizleriz. (A.İ.), ●Hayrabolu'dan geldik. (H.K.), ●Hayrabolu'da evimiz vardı. (H.K.), ●Hayrabolu'dan buraya geldik. (A.İ.), ●Babamlar Adapazarı'ndan gelmiş. (N.O.), ●Roman olmayanlar mahalleye yerleşmek istediğinde onları kovduk. (N.O.),*
- *Bizim tayfa buradaydı. (H.K.).*

Görüşülenlerce Tarlabası mahallesinin geçmiş görünümüne ilişkin anlatılar, daha çok olumlu olarak kabul edilen *sakinlik ve neşelilik* gibi özelliklerle tanımlanmaktadır. Aynı zamanda "Bornova'ya ilk gelen bizleriz" ifadesinde olduğu gibi Tarlabası mahallesine ve Bornova'ya karşı bir sahiplenme durumu da söz konusudur. Bugünkü Tarlabası ise tüm olumsuzlukların kaynağı (*Düzemez orası, dozer gelip yıkması gerekir*) olarak sunulmaktadır.

Genel anlamda Tarlabası mahallesine ilişkin algının belirmesinde ekonomik etkenlerin belirleyici olduğu görünmektedir. Zira ekonomik açıdan daha iyi durumda olan görüşülenler Tarlabasını olumsuzlarken, diğer görüşülenler Tarlabasını olumluylaabilmektedir. Bu bağlamda Tarlabasını olumsuzlayanlar; daha çok belirli bir ekonomik seviyeye ulaşmış ve Tarlabası mahallesinden ayrılarak Gaco'larla (Çingene dilinde Çingene olmayan) birlikte oturan görüşülenlerdir. Diğer yandan "Roman olmayanlar mahalleye yerleşmek istediğinde onları kovduk" ifadesinde olduğu gibi görüşülenlerin mekan olarak Tarlabasını sahiplenmeleri de önemli bir özelliktir. Bu tutum daha çok mahalleye eski ve yeni yerleşenler ve akraba olanlarla olmayanlar arasındaki ilişkileri açıklaması noktasında belirleyici olmaktadır. Zira mahalleye ilk yerleşen ailelerle, sonradan yerleşen aileler arasında bir kutuplaşma durumu da yaşanmaktadır.

3. Çalışma Yaşamı Ve Tütün İşçiliği

"Biz tütüncüydük. Tütün Bornova'da vardı."

Nüfus mübadelesinde Ege bölgesinde tütün işiyle uğraşan Rumların göçüyle birlikte büyük bir işgücü talebi ortaya çıkmış ve bu talep Drama'dan gelen Çingenelerle kapatılmaya çalışılmıştır. Zira Mübadelesinde Anadolu'dan giden yaklaşık 1.2 milyon Hristiyan'a karşı, 450 bin ila 500 bin arasında bir Müslüman nüfus Anadolu'ya gelmiştir (Keyder, 2005;57, Hirschon, 2005b;21). "Yerleştirmeler çoğunlukla Rum göçmenlerin boşalttığı ve tarımsal üretimin düştüğü bölgelere yapılmıştır. Bu çerçevede tütün tarlaları, üzüm bağları, ipek kozası çiftlikleri ve halı tezgahlarının bulunduğu bölgelerdeki üretimin yeniden artmasında, Yunanistan'dan gelen mübadele göçmenlerinin önemli rolü olmuştur" (Arı, 2003:179). Bununla beraber, belirtilmesi gereken diğer önemli bir nokta da, Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen nüfusun büyük bir kısmının küçük ölçekli çiftçilikle uğraşan köylüler olmasıdır. Gelen nüfusun çoğunluğunun tarımla uğraşması nedeniyle, kentlerin ekonomik hayatı üzerinde bir etkisi olmamış, zaten tarım temelli olan ekonominin şişirilmesine yol açmışlardır (Hirschon, 2005b:23).

Öte yandan görüşülenlerin Bornova'yı tercih etmelerinin esas nedeni tütün işidir. Görüşülenlerin tütün işçisi olması ve tütün işlerinin de Bornova'da olması nedeniyle yerleşim yeri olarak seçilmiştir. Anlatılanlara göre göç edilen yıllarda Bornova'nın büyük bir kısmı tütün tarlasıdır ve görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu da tütün işinde çalışmıştır. Günümüzde ise tütün tarlalarının yerini konut ve sanayi alanlarına bırakmasıyla görüşülenler farklı iş ve mesleklere¹⁹⁾ doğru kaymışlardır.

●İş yoktu orada [Hayrabolu'da]. (H.K.), ●Sinop'ta bir şey yapamadık. (R.Ç.), ●Adam [eşim] at arabacılık yaptı. (H.K.), ●[Eşim] Sabun fabrikasında çalıştı. Oradan emekli oldu. (H.K.), ●Tütünde çalıştım. (H.K.), ●Değirmendere'ye, köylere tütüne giderdik. (H.K.), ●Tütün işinde çalıştık. (H.K.), ●Drama'da tütüncülük, hayvancılık yaparlarmış. (A.İ.), ●Burada tütün yaptık. (A.İ.), ●Bizler fakirdik. (A.İ.), ●Açlık parasızlık, işsizlik çektik. (H.K.), ●Tütün mağazasından emekli oldum. (A.İ.), ●Biz tütüncüydük. (R.Ç.), ●Tütün Bornova'da vardı. (R.Ç.), ●Burada icar tutar, tütün yapardık (R.Ç.), ●Tütün işçiliği yaptık. Selanik'te de tütün işçiliği yaparlarmış. (N.O.), ●Tütün çok zordur. (N.O.), ●Tam on iki ay çalışmak zorunda kalırsın. (N.O.), ●Çapalarsın, ekersin, balya yaparsın. (N.O.), ●Burası tütün tarlasıydı. Tütün dikerdik. 10 kuruşa, 25 kuruşa. (D.Ç.), ●Babam kunduracılık, eskicilik yapardı. (D.Ç.), ●Babamlar tütün kırarlardı, yaparlardı. (E.Y.), ●25-30 kuruşa çalışırdık. (E.Y.), ●Tütün tarlalarında çalışırdık.(Y.P.), ●Germenciğe zeytine gider oradan geldikten sonra Manisa'ya giderdik. (Y.P.). _

Tütün işçiliğinde çalışanların bir kısmı tütün tarlalarında çalışmış iken, diğerleri tütün işletmelerinde çalışmışlar ve "Tütün mağazasından emekli oldum" ifadesinde olduğu gibi emekli olma şansını elde edebilmişlerdir. Bunun dışında tütün işçiliğinde kadın çalışanların rolü oldukça büyüktür. Tütün işçiliğinden başka yapılan işler olarak; at arabacılığı ve zeytincilik belirtilmektedir. Nitekim zeytin ve zeytinciliğin Ege bölgesinin tarımsal üretiminde ve istihdamında önemli bir yeri vardır.

Çalışma ilişkileri bağlamında değerlendirildiğimizde, görüşülenlerin bugünkü konumlarının

temel sorumlusu ve çalışma yaşamına ilişkin olumsuzlamalarında ağa olarak tanımladıkları işverenleri ilk sırada yer almaktadır. Araştırma alanından elde edilen verilere göre işverenleri de Drama’lıdır ve görüşülenleri Drama’dan tanımaktadırlar. Çingenelerin Bornova’ya gelişinde işverenerlere olan yakınlık önemli rol oynamıştır. “*Dedelerimizi ağalar kandırıp buraya getirtmiş Hayrabolu’dan*” ifadesinde olduğu gibi, ağa olarak tanımladıkları işverenlerin işgücü ihtiyaçlarını karşılamak üzere görüşülenlerle temas kurduğu açıktır.

●*Buranın yerlileri Hasan beydi. Onun dört oğlu vardı. (D.Ç.), ●Emin, İbrahim, Abdul ve Ali beydi. (D.Ç.), ●Onların emrinde çalışırdık. (D.Ç.), ●Sami beyler, Tevfik beyler vardı. (H.K.), ●Hüseyin ağada çalıştık. (H.K.), ●Ben çalışkan olduğumdan beni severlerdi. (H.K.), ●Senin gibi on işçimiz olsa yeter derlerdi. (H.K.), ●Ağalık vardı o zaman. (A.İ.), ●Abdul, Emin, Tevfik ve Sami bey, İbrahim bey bizi köle gibi kullandı. (A.İ.), ●Ben icarla iş alırdım onlardan. (A.İ.), ●Dedelerimizi ağalar kandırıp buraya getirtmiş Hayrabolu’dan. (A.İ.), ●Ağalar halk partisindendi. Şimdi hepsi cezasını buldu. (A.İ.), ●Romanlar, ağaların tarlalarında yatarlardı. Çardaklarında otururlardı. (N.O.), ●Halk partisinin ağaları vardı. Onlar ne derse o olurdu. (N.O.), ●Emin bey, Abdul bey burada olunca bizi buraya çektiler. (E.Y.), ●Emir beyler, Tevfik beyler, Sami beyler vardı. (Y.P.), ●Onların barakalarında kalırdık. (Y.P.), ●Ağalar bizimkileri hep borçlu çıkarırdı. (Y.P.), ●Çalışırdık, çalışırdık ama hep borçluyduk [Ağalara karşı]. (Y.P.).*

Görüşülenlerin bazılarına göre, ağalar kendilerini köle gibi kullanmış ve çalışmalarının karşılığını alamamışlardır. Diğer görüşülenler ise ağaları olumlamaktadırlar. Ancak genel anlamda ağalar, “*Ağalar bizimkileri hep borçlu çıkarırdı*” ifadesinde olduğu gibi olumsuz ve bugünkü durumlarının temel sorumlusu olarak sunulmaktadır. Tütün işinde oldukça maharetli görünen görüşülenlerin anlatıları, bazı anlarda (*Halk partisinin ağaları vardı. Onlar ne derse o olurdu*) oldukça dramatik^[10] bir hal de alabilmektedir.

4. Muhacirlik ve Çingenelik Algısı

“*Sonradan Çingene dediler bize.*”

“Etimolojik olarak muhacir kelimesi bizi hicr ve hicran kelimelerinin türediği hcr köküne götürmektedir. Kök itibariyle ise bir yerden üzüntü duyarak ayrılmak anlamı taşımaktadır” (Mavromatis, 2005:357).Görüşülenler bağlamında ise muhacir kimliği, yeni yerleşim alanlarına tutunum sağlamada oldukça önemli bir işlev yüklenmiş görünmektedir. Özellikle kendilerini Yunanistan’dan gelen diğer göçmenlerle/Türklerle bir tutma isteği bu anlamda düşünülebilir. Bu durum Atatürk’e ilişkin ifadelerinde de yer almıştı. Bunun dışında Göçmen kimliğini bir üst kimlik olarak düşünecek olursak, aslında Selanik göçmeni olan komşularıyla aralarında bir bağ ve işbirliği de geliştirdikleri de görünmektedir. Özellikle çalışma yaşamındaki ilişkilerinde bu işbirliği ve bağın izlerini görmek mümkündür. Nitekim Bornova merkezde hamallık yapan Çingeneler, nakliyeciler^[11] olan Türk göçmenler ile birlikte çalışmaktadırlar.

●*Sonradan Çingene dediler. (H.K.), ●Çingene, göçebe olanlara denir. (A.İ.), ●Ayıcılar Çingenedir. (A.İ.), ●Çingene ne demek bilmiyorum. (R.Ç.), ●Çingene gezginlerdir. (N.O.), ●Çingenelik yapmak hırsızlık yapmaktır. (N.O.), ●En kötü Çingeneler Girit Çingeneleri yani Ali Kutu’lerdir. (N.O.), ●Biz söylenen Çingeneler gibi değiliz. (N.O.), ●Has Çingene iyidir. (N.O.), ●Türkiye’de Çingene yok. (E.Y.), ●Önceden Çingeneceyi konuşurduk yalan yok. (E.Y.), ●O zamanda Çingene diyorlardı bize. (Y.P.), ●Biz söylenen Çingeneler gibi değiliz. (N.O.), ●Bizim nüfusta Çingene değil, İslam yazıyor. (E.Y.), ●Bizim Romanlar eski hocalardan [Din görevlisi] üstün. (E.Y.), ●Roman moman yok, hepimiz Müslümanız. (E.Y.), ●30 yıldır Roman diyorlar. (R.Ç.), ●Sonradan Roman dediler bize. (E.Y.), ●Roman diyorlar. (E.Y.), ●Orhangazi “Romanları severim dövüşçü ve sadık insanlardır” demiş. (N.O.), ●Romanın gelişi yedi düvelden belli olur. (N.O.), ●Ben kendimi buraya ait görüyorum. (A.İ.), ●Hepimiz Müslümanız. (H.K.), ●Ben Türküm, kendimi Türkiye’ye ait görüyorum. (N.O.), ●Hepimiz Türk’üz. Macir (muhacir) değil. (E.Y.), ●Önceden bize macir [muhacir] derlerdi. (R.Ç.), ●Gaco, Türklere denir. (H.K.), ●Türkler selamı bilmez. (D.Ç.).*

Diğer yandan Çingene kimliği görüşülenlerin çoğu tarafından olumsuzlanmaktadır. “*Sonradan Çingene dediler*”, “*Çingene, göçebe olanlara denir*”, “*Ayıcılar Çingenedir*”, “*Çingenelik yapmak hırsızlık yapmaktır*” ifadelerinde olduğu gibi görüşülenler kendilerini Çingene olarak sunmaktan kaçınmaktadırlar. Çingene kimliğinin kabul edildiği durumlarda ise, iyi Çingene ve kötü Çingene ayrımı (*Biz söylenen Çingeneler gibi değiliz*) yapılarak kimliğe ilişkin bir kaygı yaşadıklarını göstermektedirler. Kuşkusuz bu durumun ortaya çıkışında Türk toplumunda Çingene adının olumsuz olarak taşınmış olduğu anlamlar oldukça belirleyici olmaktadır. Bunların dışında “*Hepimiz Müslümanız*” ifadesinde olduğu gibi tüm tanımlamaların yerini Müslüman kimliği de alabilmektedir. Gerçekte bu durum kimliğin *dışarıyla-ötekiyle* kurulan ilişki bağlamında kendini dönüştürme ve sunum halleri olarak algılanabilir. Roman adının kullanımı noktasında ise son dönemlere ilişkin bir tanımlama olduğu (*30 yıldır Roman diyorlar*) görüşülenlerce belirtilmektedir. Roman adının kullanımındaki bu yenilik hali, bazı Çingene araştırmacıları^[12] tarafından da doğrulanmaktadır. Genel anlamda, görüşülenler arasında, *Göçmen*, *Çingene* ve *Roman* adı, bağlama göre kullanımı tercih edilen bir tanımlama olarak yer almaktadır. Bu anlamda ‘döngüsel kimliği’^[13] kullananlar olarak Çingeneler, yer, zaman ve kurulan sosyal ilişki biçimine bağlı olarak birden çok kimliği kabul edip kullanabilmektedir.

Sonuç

Geçmişin aynasında görüşülenlerin yaşanılanlara ilişkin ifadeleri, Çingeneleri tanıma ve anlama bağlamında önemli veriler sunmaktadır. Çalışmada yer alan tanıklıklar, çalışmanın izlediği paradigma içerisinde geçmişin anlamlandırılmasına bir katkı ve geçmişle gelecek arasında bir köprü olarak değerlendirilebilir. Tanıklıklar aracılığıyla, geçmişi sadece hatırlamak ve tasvir etmek hedeflenmemiştir. Zira tanıklıklar, geçmişin dünyasını derin ve geniş bir biçimde çözümlenebilmenin anahtarı olarak düşünülmüştür. Ayrıca tanıklıklar birbiriyle bağlantılandırıldığı zaman kümülatif bir değere sahiptir. Zira ortak öğeler meydana çıkınca, parçaların toplamından çok daha fazla bir şey oluşmaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; Tarlabası Çingenelerinin Selanik’ten/Drama’dan yaptıkları göçün ana nedeni, Birinci Dünya savaşından sonra yaşanan kargaşa ortamı ve Nüfus Mübadelesi’dir. Göç edilen köy olarak da Prosaçan, Rauka ve Sardıvan köylerini belirtmektedirler. Ancak göç edilen köy konusunda yazılı bir kaynağın olmaması, tarihsel olanın sözlü olanla sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Drama’dan yapılan göç, direkt olarak Bornova’ya gerçekleşmemiş, Hayrabolu, Sinop Samsun ve Adapazarı’ndan sonra Bornova’ya gelinmiştir. Bornova’ya geliştiki temel neden ise, “*Biz tütüncüydük, tütün Bornova’da vardı*” ifadesinde olduğu gibi, görüşülenlerin tütün işçisi olması ve Bornova’nın tütün işçiliği istihdamına olanak sağlayan yapısıdır. Bu ifadenin sunduğu bir diğer açılımda, görüşülenlerin Drama’da da tütün işleriyle uğraşmalarıdır. Nüfus Mübadelesinde, göç eden Rum nüfusun yarattığı işçi talebi bu bağlamda Drama’lı Çingenelerce karşılanmıştır.

Geçmişe yönelik anlatılarda, Tarlabası mahallesi başlangıçta olumlu özelliklere sahip bir mekan olarak tanımlanmaktadır. Gerçekte bu vurgu, mahalleye ilk yerleşenler arasındaki dayanışmanın da göstergesidir. Sonrasında ise olumsuzlamalar daha yoğun şekilde dile getirilmekte ve “*Şimdi Kuruçayır gibi oldu burası*” ifadesinde olduğu gibi, mahalleye sonradan gelen Çingene aileler ve yerli aileler arasında bir kutuplaşma, açık bir biçimde belirmektedir. Görüşülenlerin Tarlabasına ilişkin olumsuzlamalarıyla kastettikleri ise; küfür ve kavganın yaşanması, sokakların darlığı, hanelerin iç içe oluşu ve konutların eskiliğidir. Oturduğu mahalleden ayrılmak isteyen görüşülenlere göre “*mahallenin geleceği yoktur.*” Diğer etkenler; çocukların iyi yetişmeyeceği düşüncesi ve alkol kullanımı gibi nedenlerdir.

Geçmişe yönelik en büyük olumsuzlama ise, işveren olarak ağalara karşı yapılanlardır. Ağalar ve görüşülenler arasında bir takım sorunlar yaşanmış olmakla birlikte, gerçekte bu durum, kendilerini madun (subaltern) gösterme isteklerinin de bir sonucu olarak algılanabilir. Nitekim olumsuzlamalar

tüm görüşülenlerin (*Ben çalışkan olduğumdan beni severlerdi*) sergilediği bir tutum değildir. Bunun dışında görüşülenler bağlamında yeni yerleşim alanlarına uyum sağlamanın oldukça zor gerçekleştiği ve dramatik ilişkilerin yaşandığı açıktır. Ayrıca işveren olarak ağalara karşı kullanan olumsuzlamaların, bugünkü genç kuşaklar tarafından da kullanılıyor olması, *iç dayanışma bağlarını* pekiştirmede işlevsel rol oynadığı görülmektedir.

Görüşülenlerin kimliğe yönelik algıları; Muhacir, *Çingene Roman ve Müslüman* kimliği üzerinden kurgulanmaktadır. “*Biz muhacir olarak geldik buraya, sonradan Çingene dediler, hepimiz Müslümanız*” ifadeleri, bu algının somut göstergeleridir. Bu anlamda, kimlik tarihsel olarak kendini döndürmekte ve ortama göre şekil almaktadır. Roman adına ilişkin gönderme ise “*30 yıldır Roman diyorlar bize*” ifadesinde olduğu gibi, adın yeniliğini belirtmesi bağlamında oldukça önemlidir. Müslüman kimliğine yapılan vurgulamalarda, benzer olma ve birliktelik göstergeleri belirgin bir biçimde ortaya konmaktadır. Diğer yandan Görüşülenlerin biz ve diğerine yönelik vurguları Çingene olan ve olmayan arasındaki sınırları belirlemede önemli bir noktadır. Görüşülenlerce *biz*, dayanışmayı, birlikteliği ve yerliliğe, *diğeri* ise; Çingene olmayan, farklılaşmayı yaratan ve olumsuz özellikler taşıyana işaret etmektedir. Bu kurgu kültürel farklılaşma ve konumlanmanın da bir göstergesidir. Biz ve diğeri ayrımı, tarihsel olarak üretilen ve temelde kendini korumaya yönelik olarak kullanılan bir tanımlamadır.

Bunların dışında görüşülenlerin Atatürk’e ve onun kurtarıcılığına yönelik “*Atatürk getirmiş bizimkileri*” ifadeleri, görüşülenlerin güçlü olan üzerinden kendilerini konumlama çabasının sonucu olarak algılanabilir. Bir anlamda bu ve benzeri ifadeler, *ötekiyle* girilen ilişkilerde sahiplenme ve kendini eşit sunma amacıyla kullanılan bir araçtır. Son söz olarak tanıklık çalışmasındaki genel karakteristik, görüşülenlerin geçmişe yönelik anlatılarının, kendi tecrübeleriyle bağlantılı sunumudur. Diğer bir ifadeyle, geçmişe yönelik anlatılar, görüşülenin ‘*o ana*’ ilişkin konumunu ve bakışını sunmakta ve bir eyleyen olarak görüşülenin oynadığı rolü belirlemektedir. Bu bağlamda anlatılar, kişisel özelliklere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak kümülatif değerlendirmede, bir çıkarsama yapılmasına olanak tanımaktadır.

Kaynaklar

Alexandris, Alexis (2005), “Din ve Etnisite: Yunanistan ve Türkiye’deki Azınlıkların Kimlik Meselesi”, Ege’yi Geçerken:1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (içinde), Derleyen: Renee Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arı, Kemal (2003), Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç 1923-1925, Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul.

Burke, Peter (1994), Tarih ve Toplumsal Kuram, Çev. Mete Tuncay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Counce, Stephen (2001), Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, Çev. B.Bülent Can-Alper Yalçinkaya, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Chartier, Roger (1998), Yeniden Geçmiş, Tarih Yazılı Kültür Toplum, Çev. Lale Arslan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Danacı, Esra (2001), Geçmişin izleri: Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Dirim Özkan, Özgür (2005), “Kültürel Kimliğin Yeniden Keşfi: Mübadil Kimliğinin Oluşturulması” Türk (iye) Kültürleri (içinde), Derleyenler: Gönül Putlar – Tahire Erman, Tetragon Yayınları, İstanbul.

Hancock, Ian (2002), We are the Romani People, University of Hertfordshire Press, Hatfield.

Hirschon, Renee (2005a), “Ege Bölgesi’ndeki Ayrışan Haklar” Ege’yi Geçerken:1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (içinde) Derleyen: Renee Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hirschon, Renee (2005b), “Lozan Sözleşmesinin Sonuçları, Genel Bir Bakış” Ege’yi

Geçerken:1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (içinde), Derleyen, Renee Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keyder, Çağlar (2005), “Nüfus Mübadelesinin Türkiye Açısından Sonuçları”, Ege’yi Geçerken:1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (içinde), Derleyen: Renee Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kırtunç Lahur, Ayşe (2005), “Mübadeleyle İlgili Metinler, İkisi de İki Kere Yabancı”, Yeniden Kurulan Yaşamlar: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (içinde), Derleyen: Müfide Pekin İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

King, Charles, (1972), Men of the Road, Frederick Muller Ltd., London.

Kolukırık, Suat (2004), Aramızdaki Yabancı: Çingener, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kurumlar Sosyolojisi ABD, İzmir.

Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., Zilber, T., (1998), Narrative Research, Reading, Analysis, and Interpretation, Applied Social Research Methods Series Vol.47, Sage Publications.

Martinez, Nicole (1994), Çingener, Çev. Şehsuvar Aktaş, İletişim Yayınları, İstanbul.

Marushiakova, E-Popov V., (2001), Gypsies in the Ottoman Empire, University of Hertfordshire Press, Hatfield.

Mavromatis, Yorgos (2005), “Yunanistan’da Hıristiyan Göçmenler ve Müslüman Azınlıklar”, Yeniden Kurulan Yaşamlar: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (içinde), Derleyen: Müfide Pekin İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Meray, Seha L. (2001), Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, Cilt:2 Kitap:8, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Neyzi, Leyla (2004), Ben Kimim? Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik, Çeviren: Hande Özkan, İletişim Yayınları, İstanbul.

Oran, Baskın (2005), “Kalanların Öyküsü: 1923 Mübadele Sözleşme’sinin Birinci ve Özellikle İkinci Maddelerinin Uygulanmasından Alınacak Dersler”, Ege’yi Geçerken:1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (içinde), Derleyen: Renee Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özçelik, Mustafa (2003), 1930-1950 Arasında Tütcülerin Tarihi, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Özkan, Ali Rafet (2000), Türkiye Çingenerleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Skocpol, Theda (1999), “Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi”, Tarihsel Sosyoloji, Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler, Çev. Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Sözen, Edibe (1999), Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Thomson, Paul (1999), Geçmişin Sesi, Çev. Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Wodak, Ruth (1996), Disorders of Discourse, Addison Wesley Longman, New York.

Yağcıoğlu, Semiramis, (2002), “Eleştirel Söylem Çözümlemesi”, 1990 Sonrası Laik-Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım, Der.: Semiramis Yağcıoğlu, Dokuz Eylül Yayıncılık, İzmir..

---

¹¹ 24 Temmuz 1923’te Lozan Barış Antlaşması imza edilmiştir. Antlaşma içerisinde yer alan 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanmış Yunan ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin sözleşmenin birinci maddesi şöyledir. “Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Yunan uyruklularıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Türk uyruklularının, 1 Mayıs 1923 tarihinden

başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbiri, Türk hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a yeniden dönerek orada yerleşmeyecektir” (Meray, 2001:82).

^[2] Tanıklık çözümleme modelinin oluşturulmasında ‘*kategorik bağlamsal çözümleme tekniğinden* (Categorical-Content Perspective) yararlanılmıştır. ‘Bu çerçevede öncelikli olarak araştırma alanından elde edilen veriler yazılı birer metin haline dönüştürülmüş ve sınıflaması yapılmıştır. Daha sonra sınıflaması yapılmış metinler, bağlamsal olarak tanımlanmış ve kategoriler içerisindeki veriler uygun olan temalar içerisine yerleştirilmiştir. Son olarak da veriler araştırmanın problemleri çerçevesinde işlenmiş ve bulgular analiz edilmiştir’ (Lieblich-Tuval ve Zilber, 1998:112-114).

^[3] Kullanılan söylem ve ifadeler bağlamında, hangi orijinalliğe veya otoriteye dayanarak konuşulmaktadır? (Sözen, 1999, Yağcıoğlu, 2002).

^[4] Birinci Dünya Savaşını kastediyor.

^[5] Gavur kelimesi, görüşülenlerce Yunanlılar ve Müslüman olmayanları kasden kullanılmaktadır.

^[6] Görüşülenlerin belirttiği bu veriyi Arı’da çalışmasında doğrulamaktadır. ‘Göçmenlere verilen araziler ortalama 50 ve 75 dönüm arasında değişmiştir’ (Arı, 2003).

^[7] 2003 yılında Bulgarista’nın Kırcaali ve Varna kentlerinde yaptığım görüşmelerde, Çingenerin kendilerini Müslüman ve Türk kimliği altında tanımladıklarını bulguladım.

^[8] İzmir’deki Çingene yerleşim alanlarından biri.

^[9] Alanda yapılan anket çalışmasının sonuçlarına göre Tarlabası Çingenerin iş ve meslekleri şöyledir. Hamal, Ayakkabı boyacısı, Şoför, Nakliyecisi, Pazarcı, Kaynakçı, Müzisyen, Badanacı, Memur, İşçi, Aşçı, Seyyar satıcı, Tütün işçisi, Eskici, İnşaat işçisi, Temizlik İşçisi. Bunların dışında Tarlabası doğumlu olan, ancak Tarlabasında oturmeyen öğretmen, hemşire ve devlet memurluğu yapan Çingenerler de vardır (Kolukırık, 2004).

^[10] İstanbul’daki tütün işçileri ve işverenleri arasında yaşanan dramatik ilişkiyi değerlendiren Özçelik’te, Tarlabası Çingenerinin anlatılarını doğrulamaktadır. “Tütün işçilerinin çileli hayatı dört ay köyde barındıktan sonra, tekrar şehre dönme hazırlıklarıyla başlamaktadır. Ağa ile kilo başına işlerin hesabı yapılır. Eğer avans olarak alınan paradan fazla iş yapmış ise parasını alır ve şehre dönerler. Ağadan alacağı olmayanlar, birbirlerinden borç alırlar, arkadaşları verecek durumda olmayanlar, ağaya borçlu kalanlar; yatağını yorganını, kap kaçağını hatta ceketini satar yol parası yaparlar. Bir kısım borçlu kalanlar da, gelecek sene ödemek üzere yol parası alır, şehre döner” (Özçelik, 2003:16).

^[11] Son 3 yıl içinde kamu kurumlarından emekli olan Çingenerin girişimleriyle nakliyecilik yapmaya başlamışlardır. Nakliyecilik yapan görüşülenlere göre, Çingenerler her alanda başarılıdırlar.

^[12] ‘Roma-n-’ kelimesi 1968 yılından beri yukarıda adı geçen adların yerini alma eğilimindedir” (Martinez, 1994:7). *İkinci Dünya Çingene Konferansında, Uluslararası Çingene Komitesi’nin adı, Uluslararası Roma -n- Birliği* olarak değiştirilmiştir. (Hancock, 2002:121-122). King’e göre “Çingenerler, kendilerinin Rom olarak adlandırılmasını istemektedirler. Bununla birlikte Çingenerler pek çok isimle anılmaktadır. Almanya’da Zigeuner, Fransa’da Bohemian, Romanya’da Tigane, Macaristan’da Cigany, İtalya’da Zingari, Litvanya’da Cigonas, Hollanda’da Heiden, Danimarka ve

İsveç'te Tartars, Türkiye'de Tchinghane, İspanya'da Zincali veya Gitanos, Güneybatı Pakistan ve İran arasında Luri, İran'da Karaki, Afganistan'da Kauli ve Bizans'ta Atsincanoi" bu örneklerden bazılarıdır (King, 1972:15).

^[13] Döngüsel kimliği; kimliğin birden çok tanım alabilme özelliğini göstermek bağlamında kullanıyorum.

